

УДК 334. 715:65. 01

Артюшок В. С.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки ПВНЗ “Європейський університет”, Рівненська філія

КРИТЕРІЇ ВІДПОВІДНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ СТРАТЕГІЧНІЙ ЦІЛІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті викладені основні підходи до визначення критеріїв відповідності діяльності лісогосподарського підприємства стратегічній місії та цілям. Визначені показники та механізм оцінки ступеня досягнення стратегічних цілей.

Ключові слова: стратегічна мета діяльності лісогосподарського підприємства, економічна стійкість, екологічна стійкість, соціальна стійкість, критерії відповідності.

В статье изложены основные подходы к определению критериев соответствия деятельности лесохозяйственного предприятия стратегической миссии и целям. Определены показатели и механизм оценки степени достижения стратегических целей.

Ключевые слова: стратегическая цель деятельности лесохозяйственного предприятия, экономическая устойчивость, экологическая устойчивость, социальная устойчивость, критерии соответствия.

The article outlines the basic approaches to defining the criteria of accordance of forestry enterprise strategic mission and goals. Defined parameters and mechanism for assessing the degree of achievement of strategic goals.

Keywords: strategic purpose of activity of the forestry enterprise, economic stability, ecological stability, social stability, criteria of accordance.

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування лісогосподарських підприємств характеризуються високим ступенем невизначеності та динамічності і зумовлюють необхідність пошуку нових, відповідних сучасним реаліям методологічних підходів до забезпечення розвитку їх потенціалу у стратегічній перспективі. Передумовами такого розвитку є розробка та прийняття внутрішньо не-суперечливого набору стратегічних цілей, що вимагає глибоких наукових та емпіричних досліджень і заслуговує на окреме вивчення. Враховуючи особливу суспільну та екологічну значущість лісового господарства у розвитку національної економіки ведення лісового господарства в Україні здійснюється на основі Державної програми “Ліси України” на 2002-2015 роки [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам дослідження довгострокового та стратегічного планування, визначення цілей та мети діяльності підприємств присвячували свої роботи багато зарубіжних та вітчизняних провідних науковців. Зокрема, можна виділити роботи М. Мескона [2], М. Альберта [2], Ф. Хедоурі [2], В. М. Авдеєнка, В. О. Котлова, А. П. Градова, В. Н. Гавви [3], Н. С. Краснокутської [4], З. Є. Шершньової [5] та інших.

Названі автори зосереджували увагу на завданнях та організації стратегічного та довгострокового планування для підприємств, які основною метою своєї діяльності визначали отримання прибутку. Водночас у цих роботах не приділялась увага дослідженню процесу визначення стратегічних цілей для організацій, які функціонують з метою забезпечення низки рівнозначних економічних, соціальних та екологічних потреб населення. Такими підприємствами є підприємства лісогосподарського комплексу.

Ця проблематика вже знайшла своє відображення у принципових положеннях міжнародних систем лісової сертифікації, у першу чергу Пан-Європейської системи, а також системи Лісової опікунської ради [6], також у “Концепції розвитку лісового господарства Російської Федерації на 2003-2010 рр.” [7] та розробці низки вітчизняних учених: І. Ф. Букші, Г. В. Бондарука, В. П. Пастернака, М. В. Любчича [8], Я. В. Ковалю [9], Є. В. Мішеніна [9] та інших. Але недостатньо уваги у цих працях приділялось критеріям оцінки ступеня досягнення стратегічних цілей діяльності лісогосподарського підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є розробка критеріїв відповідності діяльності лісогосподарського підприємства стратегічній місії та цілям з використанням показників та механізму їх оцінки.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із глобального значення лісу як ресурсного та середовищотворюючого чинника, перехід лісокористування України в русло сталого розвитку неможливий без переорієнтації на біосферний принцип. При цьому необхідно врахувати перспективний системний підхід до лісокористування і відтворення лісових ресурсів. Усе це вимагає принципово нового загальнодержавного підходу при розробці стратегічних планів ведення лісового господарства України. Назріла необхідність в обґрунтуванні нової моделі лісового господарства, яка б об'єднувала економічні, соціальні й екологічні цілі, розробці “Національної лісової політики України”, яка повинна мати концептуально-правовий характер і затверджуватись Верховною Радою України.

У нових умовах стратегічна місія лісгосподарських підприємств повинна відповідати певним вимогам, що забезпечують економічну, екологічну і соціальну стійкість діяльності підприємств лісового господарства. Основним змістом цих вимог є забезпечення потреб теперішнього і наступних поколінь у лісових ресурсах, продуктах їх переробки й інших корисних властивостях лісів за рахунок економічно, екологічно і соціально стійкого лісгосподарського виробництва.

При розробці і обґрунтуванні цілей економічної, екологічної і соціальної стійкості лісокористування, були досліджені принципові положення міжнародних систем лісової сертифікації, у першу чергу Пан-Європейської системи, а також системи Лісової опікунської ради. Вивчалися також російські розробки у цій галузі, у тому числі прийнята у 1998 р. Федеральною службою лісового господарства Росії "Концепція стійкого управління лісами у Російській Федерації" та розробки низки вітчизняних учених [6; 7; 8].

Критеріями оцінки відповідності діяльності лісгосподарського підприємства його стратегічній місії та цілям є показники, що характеризують реалізацію мети економічної, екологічної і соціальної стійкості (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії відповідності діяльності лісгосподарських підприємств стратегічній місії та цілям

№	Стратегічні цілі	Критерії відповідності
1	2	3
1. Економічна стійкість		
1. 1.	Узгодженість та відповідність господарської діяльності лісгосподарських підприємств чинному законодавству	1. 1. 1. Показник, що підтверджує права власності на виробничі потужності підприємства 1. 1. 2. Показник забезпечення права на лісокористування 1. 1. 3. Показник повноти і своєчасності сплати податків до місцевого і державного бюджетів 1. 1. 4. Показник дотримання вимог кодексу законів про працю
1. 2.	Постійне, невиснажливе лісокористування	1. 2. 1. Показник планування і ведення лісозаготівель у межах розрахункової лісосіки 1. 2. 2. Показник відповідності технологічного процесу лісозаготівель правилам рубок 1. 2. 3. Показник сприяння природному лісовідновленню. а) попередньому за рахунок збереження підросту; б) наступному за рахунок обнасінення виробок 1. 2. 4. Показник птучного лісовідновлення на вирубках
1. 3.	Повне, раціональне та ефективне використання лісових ресурсів	1. 3. 1. Показник забезпечення максимально повної заготівлі, вивозки з лісосіки і використання деревини, відведеної у рубку 1. 3. 2. Показник розвитку на підприємстві переробки заготовленої деревини 1. 3. 3. Показник розвитку заготівлі і переробки вторинних лісових ресурсів і продуктів побічного лісокористування
2. Екологічна стійкість		
2. 1.	Забезпечення у процесі лісокористування збереження життєздатності лісового середовища та його біологічного різноманіття	2. 1. 1. Показник попередження лісових пожеж: – показник ступеня очистки лісосік від порубочних залишків; – показник регулювання породного складу деревостану; – показник якості санітарних рубок; – показник створення системи протипожежних бар'єрів (мінералізовані смуги, канави і. ін.); – показник організації служб авіаційного і наземного патрулювання 2. 1. 2. Показник санітарних заходів у процесі заготівлі лісу і лісовідновленні 2. 1. 3. Показник переходу від суцільних до несучільних рубок лісу 2. 1. 4. Показник використання при птучному лісовідновленні аборигенних порід 2. 1. 5. Показник виділення і збереження у природному стані ділянок лісу, що мають особливе значення для збереження біорізноманіття фауни і флори 2. 1. 6. Показник організації контролю за побічним лісокористуванням і користуванням ділянками лісового фонду для потреб мисливського господарства
2. 2.	Забезпечення ґрунтозахисних, воднорегулюючих функцій лісу та його дії на глобальний вуглецевий цикл	2. 2. 1. Показник застосування на лісосічних роботах технологічних процесів і технічних засобів, що виключають пошкодження ґрунту, які можуть привести до розвитку ерозійних та інших негативних процесів 2. 2. 2. Показник збереження виділених ділянок лісу, що виконують ґрунтозахисні і інші захисні функції.
2. 3.	Забезпечення збереження лісів, що становлять природоохоронну і культурно-історичну цінність.	2. 3. 1. Показник збереження виділених ділянок лісу, що мають особливе природоохоронне і культурно-історичне значення та мають статус особливих територій: – державні природні заповідники; – заповідні лісові ділянки; – ліси, що мають наукове чи історичне значення, пам'ятки природи; – природні парки і. ін. 2. 3. 2. Показник організації робіт зі збереження ділянок лісу, що мають особливу природоохоронну та культурно-історичну цінність

2. 4.	Застосування екологічно безпечної технології і організації виробництва з переробки деревної сировини і вторинних ресурсів лісу	2. 4. 1. Показник організації належного тимчасового зберігання заготовленої деревної сировини і круглих лісоматеріалів на верхніх складах та біля лісовозних доріг
		2. 4. 2. Показник організації належного зберігання деревної сировини на нижніх складах лісгосподарських підприємств
		2. 4. 3. Показник організації належної складської обробки і зберігання круглих лісоматеріалів, що виготовляються на нижніх складах
		2. 4. 4. Показник збору й утилізації відходів первинної обробки і переробки деревної сировини
		2. 4. 5. Показник заходів із захисту навколишнього середовища від впливу відходів виробництва по переробці вторинних лісових ресурсів і ресурсів побічного лісокористування
3. Соціальна стійкість		
3. 1.	Дотримання соціальних прав та гарантій персоналу підприємств	3. 1. 1. Показник розвитку виробництв, що сприяють підвищенню зайнятості працездатного населення на території діяльності підприємства
		3. 1. 2. Показник розвитку соціальної сфери, що перебуває у підпорядкуванні лісгосподарського підприємства (житлово-комунальне господарство, медичні заклади, дошкільні дитячі заклади і ін.)
		3. 1. 3. Показник забезпечення виплати заробітної плати, що відповідає середньорегіональній по галузі
3. 2.	Забезпечення прав місцевого населення на доступ до ресурсів і корисних властивостей лісів	3. 2. 1. Показник встановлення правил забезпечення місцевого населення та персоналу підприємства лісоматеріалами для будівельних цілей та побутових потреб
		3. 2. 2. Показник створення умов для доступу місцевого населення до корисних властивостей лісу (збір ягід, грибів, полювання, риболовля, туризм) без заподіяння шкоди лісовим екосистемам
3. 3.	Відкритість та доступність інформації про суспільно значущі сторони діяльності лісгосподарських підприємств	3. 3. 1. Показник забезпечення доступу представників громадськості до інформації про результати діяльності підприємства, порядку нарахування та виплати заробітної плати
		3. 3. 2. Показник організації системи моніторингу впливу на лісове середовище лісокористування і лісовідновних заходів

Оцінки рівня досягнення стратегічної місії та цілей лісгосподарськими підприємствами на основі наведених вище критеріїв у практичному аспекті є необхідною передумовою оцінки розвитку потенціалу. Оцінка відповідності діяльності лісгосподарського підприємства чинному законодавству проводиться, перш за все, шляхом аналізу інформації, що характеризує критерії відповідності, що належать до мети 1. 1. Досліджується наявність документів, які підтверджують майнове право лісокористувача на виробничі потужності підприємства, права підприємства на лісокористування. За бухгалтерськими документами підприємства виявляється наявність і розмір заборгованості по податках і інших платежах до державного і місцевих бюджетів і заробітної плати.

Оцінка відповідності лісокористування цілі постійного, невиснажливого лісокористування також починається з аналізу документів. Зіставляються фактичні обсяги лісозаготівель за останні 5 років з обсягами відпуску деревини згідно з лісорубочним квитком. За звітними документами підприємства-лісокористувача встановлюється співвідношення площ вирубок і відновлених лісових площ за останні 5 років, баланс приросту і заготівлі лісу за цей же період, а також зміни загального запасу насаджень, середнього запасу на 1 га лісових площ і інших характеристик деревостану. Технологічні карти на розробку лісосік зіставляються з регіональними лісівничими вимогами до реальних процесів лісосічних робіт по основних параметрах технологічного процесу: ширина пасік, довжина магістральних і пасічних волоків, строки примикання і ін.

Першим етапом дослідження відповідності лісозаготівельного виробництва цілі повного, раціонального та ефективного використання лісових ресурсів є обстеження вирубок останніх років з метою визначення обсягів недорубів (деревини, залишеної на корені) і обсягів заготовленої деревини, залишеної на лісосіці і вантажних пунктах. Далі досліджується виробнича інфраструктура підприємства, тобто наявність і стан виробництв з переробки круглого лісу, порубочних залишків (сучків, вершинних і комлевих відрізків), відходів первинної обробки і переробки деревної сировини, а також збору і переробки вторинних лісових ресурсів і продуктів побічного користування.

Оцінка діяльності лісгосподарського підприємства з позицій оцінки ступеня досягнення мети збереження життєздатності лісового середовища та його біологічного різноманіття повинна бути розпочата із аналізу ступеня виконання планів заходів щодо захисту лісів від пожеж і санітарних заходів щодо захисту лісу від шкідників і хвороб. Варто вивчити також документи, що підтверджують функціонування на території лісового фонду підприємства служб протипожежного патрулювання і захисту лісів від пожеж.

Що стосується забезпечення ґрунтозахисних, воднорегулюючих функцій лісу та його дії на глобальний вуглецевий цикл, то одним з основних заходів збереження ґрунтового покриву на вирубках є застосування технологічних процесів лісозаготівель, що виключають пошкодження ґрунту, яке приводить до розвитку ерозійних процесів. Оцінка відповідності технології цьому критерію полягає у зістав-

ленні технологічних карт розробки лісосік з лісівничими вимогами і наступним натурним обстеженням стану ґрунтового покриву на вирубках.

Оцінка діяльності лісгосподарського підприємства з позиції забезпечення у процесі лісокористування збереження лісів, що становлять природоохоронну і культурно-історичну цінність полягає у такому. За наявності у лісовому фонді підприємств ділянок лісу, які мають статус природних територій, що особливо охороняються (державні природні заповідники, заповідні лісові ділянки, пам'ятки природи, паркові території, лісові ділянки, що мають наукове або історичне значення і т. ін.), варто проаналізувати картографічний матеріал з межами природних територій, що перебувають під охороною, і розглянути план заходів щодо виконання робіт на цих територіях.

Аналізуючи ступінь досягнення цілі застосування екологічно безпечної технології і організації виробництва з переробки деревної сировини і вторинних ресурсів лісу основного виробництва лісозаготівельних і лісгосподарських підприємств, на яких практикується, як правило, лише механічна обробка деревної сировини, що не являє загрози для навколишнього середовища, основну увагу варто звернути на організацію і технологію зберігання лісоматеріалів на всіх фазах виробництва від лісосіки до відвантаження продукції споживачам, а також збору й утилізації відходів лісозаготівель і механічної обробки деревної сировини.

Вивчення ступеня дотримання соціальних прав та гарантій персоналу підприємств передбачає оцінку рівня зайнятості працездатного населення на території діяльності лісгосподарського підприємства, встановлення питомої ваги працездатного населення і рівня безробіття працездатного населення на цій території. Виявляються також заходи, що здійснюються чи плануються керівництвом підприємства і місцевою адміністрацією та спрямовані на підвищення зайнятості працездатного населення.

Першим кроком оцінки відповідності діяльності підприємства мети забезпечення прав місцевого населення на доступ до ресурсів і корисних властивостей лісів є встановлення наявності узгоджених з місцевою адміністрацією правил забезпечення місцевого населення лісовими матеріалами для будівництва і побутових потреб. Крім того, варто оцінити фактичний стан забезпечення населення, включаючи персонал підприємства, лісовими матеріалами.

Для забезпечення контролю за впливом лісокористування на лісове середовище на підприємстві повинна бути організована система моніторингу за станом лісового середовища. Наявність на підприємстві екологічного моніторингу і ефективність його функціонування встановлюється вивченням методів і засобів контролю стану всіх елементів лісової екосистеми, що використовуються на підприємстві, а також оперативної і звітної інформації про стан лісового середовища за останні 5 років.

Висновки. Система критеріїв має підлягати постійному удосконаленню. Підставою для її уточнення можуть слугувати зміни законодавства, що регламентує діяльність у лісовому господарстві України, довгострокові зміни кон'юнктури на ринках лісопродукції, поява нових нормативних документів, технологічних процесів і технічних засобів у галузі лісокористування та лісовідновлення, нових результатів досліджень у галузі екології лісового середовища, специфічні умови діяльності конкретного лісгосподарського підприємства чи лісодобувного регіону і т. ін.

Запровадження критеріїв відповідності діяльності лісгосподарських підприємств стратегічним цілям та місії дозволить удосконалити систему управління лісами і лісовим господарством у межах діючих організаційно-виробничих структур Державного агентства лісових ресурсів України та інших лісокористувачів, набуде подальшого розвитку соціальна сфера лісового господарства, лісівнича наука та освіта, розшириться міжнародне співробітництво. У результаті лісове господарство України перейде на модель управління за принципами сталого розвитку.

Література:

1. Державна програма "Ліси України" на 2002-2015 роки : затверджена постановою КМУ від 29 квітня 2002 р. №581 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dklg.kiev.ua/public_html/dklg_files/ukr_files/prlis.zip.
2. Мескон М. Основы менеджмента [Текст] / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури; [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1998. – 800 с.
3. Гавва В. Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання : [навчальний посібник] [Текст] / В. Н. Гавва, Е. А. Божко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 224 с.
4. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навчальний посібник] [Текст] / Н. С. Краснокутська. – К. : ЦУЛ, 2005. – 352 с.
5. Шершньова З. С. Стратегічне управління [Текст] / З. С. Шершньова : [навч. пос.] – К. : КНЕУ, 2004. – 584 с.
6. The FSC Principles and Criteria for responsible forest management [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fsc.org/pc.html.
7. Концепція розвитку лесного хозяйства Российской Федерации на 2003-2010 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rosleshoz.gov.ru/agency/strategy/0>.
8. Букша І. Ф. Лісова сертифікація як практичний інструмент запровадження принципів сталого ведення лісового господарства [Електронний ресурс] / І. Ф. Букша, Г. В. Бондарук, П. В. Пастернак, М. В. Любич. – Режим доступу : http://www.smuf.com.ua/docs/Buksha_SMUF.pdf.
9. Мішенін С. В. Еколого-економічні проблеми природокористування у лісовому господарстві [Текст] / С. В. Мішенін, [за ред. д. е. н., акад. УЕАН Я. В. Ковалю]. – Суми : ВВП "Мрія-1", 1998. – 272 с.